

Pīles abpus okeānam.

Saruna ar Aivaru Medni un Pēteri Blūmu

AGNIS BUŠS, MĀRA JANAUS

Kursa biedri Aivars Mednis un Pēteris Blūms darbam ar pīlēm veltījuši teju visu dzīvi. Šogad abiem palika 80 gadu, un 2018. gada marta kopsapulcē abi tika ievēlēti par Latvijas Ornitoloģijas biedrības goda biedriem. Mēs, Agnis Bušs un Māra Janaus, vēlējamies uzzināt ko vairāk par to, kā tika sākts darbs ar pīlēm, par laiku, kas pavadīts pie un uz Engures ezera, un darba turpinājumu, kad Pēteris devās strādāt uz ASV un Aivars turpināja darbus tepat, Latvijā. Saruna pierakstīta Pētera Blūma pašreizējā mājvietā Vecāķos Rīgā 2018. gada 13. novembrī.

Foto: A. Bušs

Aivars Mednis un Pēteris Blūms, 13.11.2018.

Agnis Bušs: Kā jūs iepazīnāties un sākt darboties ar putniem?

Aivars Mednis: Kad iestājos universitātē 1956. gadā, par putniem vēl neinteresējos. Toreiz kā lauku puika vairāk skatījos uz ihtioloģiju. Tad, kad mēs satikāmies pirmajā kursā, Pētera iespaidā sāku interesēties par putniem. Mēs bijām kādi pieci kursa biedri, kas interesējās par putniem. 1958. gadā sāku gredzenot, galvenokārt ķirus un būrišos ligzdojošos melnos mušķerājus un zilītes.

Pēteris Blūms: Mana saistība ar putnu dzīvi sāka veidoties pamatskolas laikā Stradē, kas ir kādus 15 km no Talsiem un ap 20 km no Engures

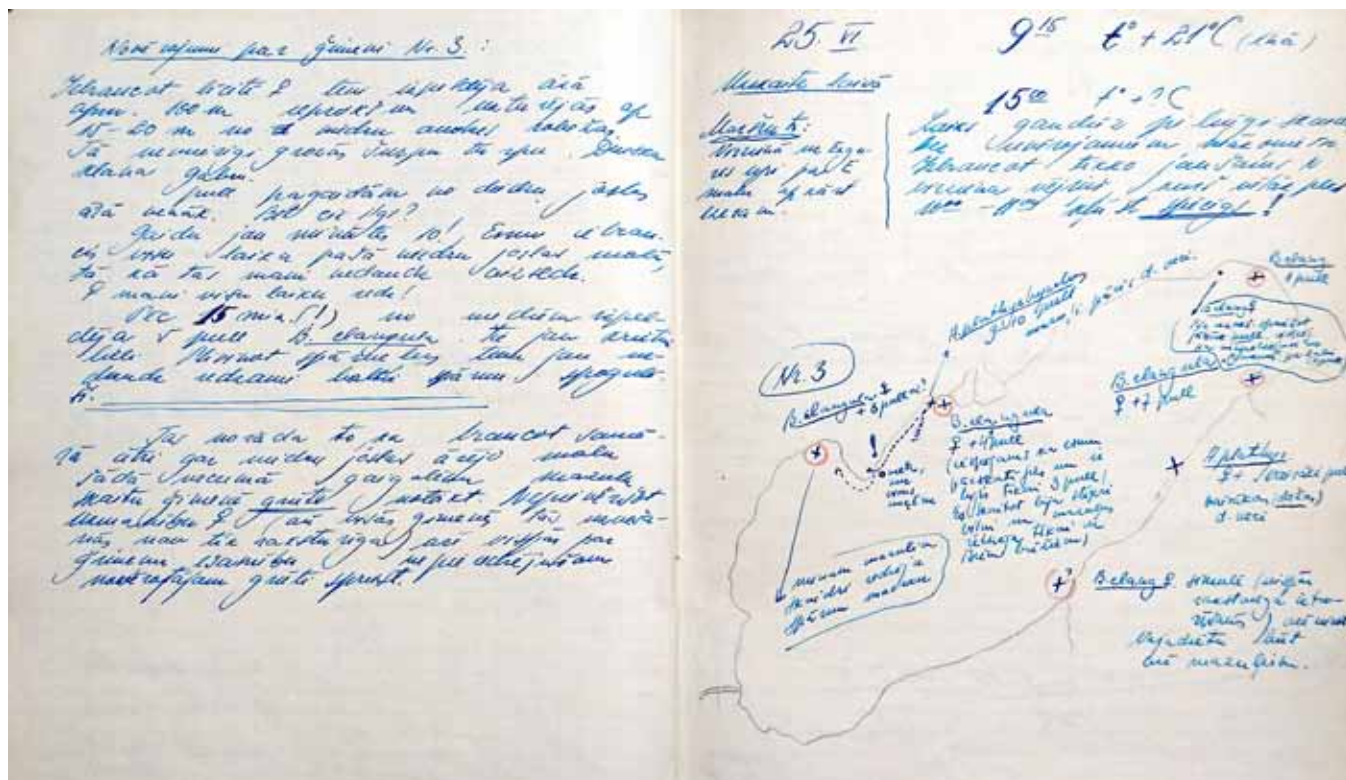
eзера. Mana māte bija audzinātāja bērnam, un es lielākoties biju atstāts mājās savā vaļā. Ārpus skolas laika dzīvoju tik pa mežiem un sāku kolekcionēt putnu olas un ligzdas. Pirmā putnu grāmata bija Tranzē un Sināta "Latvijas putni". 1953. gadā kļuva par brīvprātīgo putnu gredzenotāju un 1955. gadā, būdams vēl vidusskolnieks, iesaistījās Zinātņu akadēmijas organizētajā dobumperētāju putnu ķeršanā un gredzenošanā Rideļu un Ķūļciema apkārtnē netālu no Engures ezera. Tur bija izlikts ļoti daudz būrišu. Mana iepriekšējā prakse ar apaļkoka būriem Stradē lieti noderēja.

Stradē dzīvodams, biju pamatīgi iepazīnis dobumperētāju piesaistī-

šanas iespējas un problēmas. Kopā ar vienu draugu bijām izgatavojuši ap 100 būrišu no apaļkoka klučiem. Klučus pāršķēlām četrās daļās un no vidusdaļas izcirtām tieši tik daudz, cik ligzdai vajag. Salikām daļas kopā un cieši savilkām ar stiepli. Šo apaļo būru apdzīvotība bija lieliska. Tolaik mums dēļi nebija pieejami, tāpēc izmantojām koka klučus.

Tā es tur ņemos caurām dienām pa mežu, kamēr pabeidzu vidusskolu Talsos. 1956. gadā nonācu Rīgā, LVU Bioloģijas fakultātē, kur sākās tālākie piedzīvojumi.

Aivars: Galvenā gredzenošana būrišos mums bija starp Rideļiem un Enguri. Gulēt mēs braucām uz

P. Blūma lauka piezīmes par Puzes ezera putniem.

Enguri, uz veco kuģi¹, kas toreiz bija tikko uzbūvēts. Kuģis toreiz stāvēja pie Apaļrovas. Ēšanas nekādas dižās uz kuģa nebija. Ēdām to, kas bija paņēmts līdzī. Atceros, ka kaut kādus konservus ēdām mežā.

Pēteris: Tie "slavenie" konservi (zivju kotletes) toreiz bija mūsu galvenā pārtika. Baigais ēdiens, laikam viens no lētākajiem (un negaršīgākajiem), ko bija iespējams nopirkt.

Aivars: Kad bijām Puzē 1959. gadā, tad laikam tos vairs nepirkām. Prātā palikušas diezgan garšīgās reņģes eļļā. Puzes ezerā mēs izstrādājām savus kursa darbus. Pičam [Pēterim Blūmam – red.] bija par gaigalām. Tās diez ko izplatītas nebija, galvenokārt lielajos ezeros. Man kursa darbs bija par ūdensputnu uzskaites metodiku. Lauka darbus darījām kopā. Putnus ezerā skaitījām tā, ka viens brauca ar laivu un otrs no krasta. Puzes ezers ir garenas formas, un niedres ir tikai gar krastu, parasti kādu 50 m platā

¹ "Vecais kuģis" ir 1958. gada jūnijā uzbūvētā koka māja, kas peldēja ezerā uz pontoniem. Pētnieki to nosauca par Kormorānu – red.

joslā vai nav nemaz. Ir tikai pāris vietu, kur niedrājs ir plašāks. Pīļu perējumi parasti bija niedrājā vai tā tuvumā.

Pēteris: Es skaitīju putnus no ezera puses, Aivars - no krasta. Mēs turējāmies tā, lai būtu vienā līnijā. Viņš redzēja tos, ko es neredzēju, un atzīmēja, un es otrādi. To mēs darījām katru dienu. Aivars dabūja krietnu slodzīti, droši vien vairāk nekā es. Ezers ir ap 4 km garš, taču ļoti dziļš. Vai tik nav Kurzemes dziļākais ezers, kādi 34 m. Gaigalu būri bija arī pie Usmas ezera, uz kuru varējām tikt arī ar laivu pa Engures upi. Visjaukākā vieta Usmas ezerā, kas man palikusi atmiņā, bija tāda neliela sala – Mazā Alkšņu sala. Tur bija kādi pāris būri, no kuriem vienā ligzdoja gaigala, un vēl uz zemes atradām dažas citu sugu pīļu ligzdas.

Aivars: Alkšņu saliņā tajā gadā bija arī zīriņi. Darbos Puzes ezerā pavadījām divas sezonas. Pēc šiem darbiem vasaras otrajā pusē braucām uz Enguri palīgos ķert pusaugu pilēnus. Tajā laikā gredzenoja tikai pusaugu, nevis tikko šķilušos pilēnus, jo plastili-

na gredzenu vēl nebija. Toreiz tos vēl tikai funkterēja mūsu kursa biedrs Viesturs Klimpiņš un Ornitoloģijas laboratorijas vecākais laborants Georgs Lejiņš. Tas bija tāds lielākais pirmais kontakts ar Ornitoloģijas laboratorijas darbiem Engurē. Zinu, ka mūsu Puzē gredzenoto mercēnu [meža pīļu mazuļu – red.] kontroles atradumu procents bija diezgan labs. Mūsu meža pīļu mazuļu ķeršana bija diezgan īpatnēja.

Pēteris: Tā ķeršanas ideja bija tāda, ka ceļu uz ezera atklāto ūdeni vajadzēja nogriezt. Parasti braucu ar laivu un veco pili ar mazuļiem spiedu uz krastu, un Aivars gaidīja tur. Uz krastu virzījū tīkmēr, līdz putni bija spiesti izskriet malā. Tad, kad redzēja, ka nav kur sprukt, viņi pieplaka pie zemes, un tos varēja viegli saķert. Aivars grāba ciet, un tad es nācu palīgā. No kādiem 10 krastā izskrejušajiem varēja atrast pa 6–7. Patiešām bija daudz atradumu no Puzē apgredzenotajiem, jo tie bija pusaugu, daži mēnesi veci, citi pāris nedēļas. Viņiem izdzīvotība no ķeršanas brīža līdz pieaugušam stāvoklim bija samērā liela.

Foto: A. Mednis

Pēteris Blūms ar noķertajām pusaugu meža pilēm pie Puzes ezera. 1959.

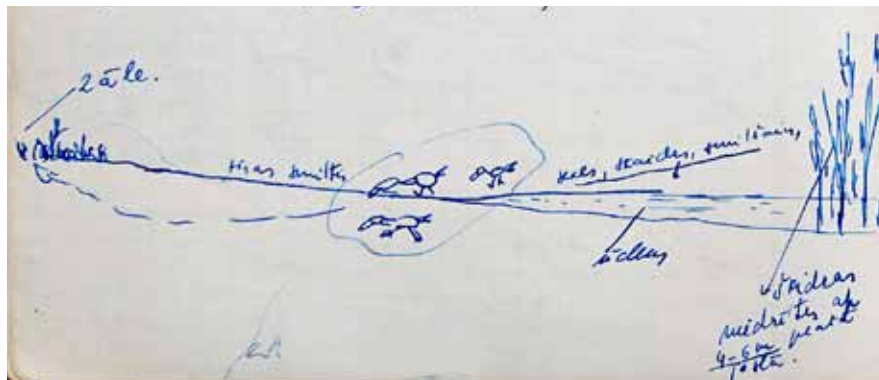
Aivars: Apkopojums par padarīto Puzes ezerā tika publicēts arī žurnālā "Zooloģijas Muzeja Raksti"² – "Puzes ezera ornitofauna". Šo pieredzi izmantojām arī Bioloģijas institūta ekspedīcijās uz Latgales un Vidzemes ezeriem. Pēc tam diplomdarbu rakstīju par ūdensputnu uzskaiti, vēl divus gadus skaitot pīles Engures ezerā.

Pēteris: Diplomdarbs man bija par lauciem. Pētījumi bija pa visu Latviju. Latvijā bija kādi divi vai trīs ezeri, kuros bija ievērojamas ligzdošanas vietas un kur varēja apgredzenot lielu skaitu. Ideja bija iegūt skaidrību ne tikai par vairošanās bioloģiju, bet arī par migrāciju. Es pārtraucu pētīt laucus un 1972. gadā pilnībā pievienojos pīļu kompānijai. Tur bija arī Aivars un vēl daži citi. Pirms manas pievienošanās galvenie pīlisti skaitījās Aivars un Georgs Lejiņš.

Agnis: Vai var teikt, ka darbs notika pa posmiem – kad izpētīta viena tēma, ķērāties pie nākamās?

Aivars: Sākumā tā bija. Sākumposms bija meži. Tāpēc bija tie

² Blūms P., Mednis A. 1972. Puzes ezera ornitofauna (novērojumi ligzdošanas periodā). Zooloģijas muzeja raksti 9: 55–65.

Pusaugu pīļu ķeršanas shēma, kas piefiksēta P. Blūma lauka piezīmēs.

Foto: A. Bušs

būrīši, ar ko strādāja Ieva Vilks un Harijs Mihelsons. Tad bija braucieni uz Latgales ezeriem. Vajadzēja atrast vietu, kur sākt pētīt ūdensputnus. Tā bija Mihelsona ideja, varbūt arī Jānis Viksne kaut ko iespaidoja. Vēl bija orientācijas pētījumi³. Tieši orientācijai varēja dabūt vairāk naudas, ūdensputnu pētījumiem nebija pārāk liela atbalsta. Tāpēc arī vienu brīdi Engurē viss turējās uz entuziasmu – aktīvs bija Lejiņš, un parasti vasarās palīdzēja arī daži skolas puikas.

Pēteris: Bija grūtības visu apkalpot. Lielākie spēki tika novirzīti uz orientāciju. No ezeru ekspedīcijām atceros Inesi ar salām un Lubānu⁴. Atmiņā palicis, ka tur bija plašumi un sekls ūdens apmēram līdz ceļiem, ornitologi skrien tā kā zirgi, lēkšo pa visām tām dūņām un meldriem. Putni saskrien meldru cerīnos, bet apkārt simtiem metru ir plīks ūdens, turklāt sekls. Putnus ķērām un gredzenojām. Pēc tam Lubāns tika uzplūdināts, un nekas tāds vairs nebija iespējams.

Māra Janaus: Kā toreiz bija ar maksāšanu? Toreiz jau nebija ne grantu, ne kaut kā cita.

³ Putnu orientēšanās pētījumi, kas notika speciāli būvētā Bioloģijas institūta bāzē "Kalnāji" pie Raudas netālu no Tukuma. Tur uzbūvēts arī 5P jeb pasaulē pirmais putnu pētniecības planetārijs. Vairāk par pētījumiem un Kalnāju (Raudas) bāzi lasi žurnālā "Putni dabā" 2010/3–4 un 2013/3 numurā.

⁴ Runa ir par 1957. gada ekspedīcijām, kad tika meklēts ezers, kur izveidot stacionāru.

Pēteris: Man liekas, tas bija tikai entuziasms. Bija jauki, ja kādu varēja blakusvāgī iemest un pa ceļam pavest kādu gabaliņu.

Aivars: Padomju laikos transports nebija pārāk dārgs. Protams, no viesnīcām mēs izvairījāmies. Tad, kad braucām uz Inesi, aizbraucām līdz Cēsīm un tur gulējām pa nakti. Kur gulējām? Mēs izgājām ārā no pilsētas un gulējām kaut kādā uzkalniņā netālu no Gaujas. Mums bija tikai palagi, nekā vairāk nebija. Satinušies vienkārši pļāvā gulējām pa nakti.

Pēteris: Entuziasms tajā laikā bija baigs. Katrs gribēja piedalīties un redzēt kaut ko jaunu. Zināja, ka tur ir salas vai ezers, kur ir liela putnu koncentrācija. Visi centās pabūt kaut kur – cik lielā mērā katram bija iespējams un atkarībā no situācijas. Tie, kuri piedalījās visur, bija galvenie līderi, piemēram, Harijs Mihelsons un Jānis Viksne. Citi centās tikt līdzī, kur nu varēja, un apgūt jaunu pieredzi.

Māra: Tad jau sākās arī Papes ēra 20. gs. 60. gados.

Pēteris: Jā, tas nāca klāt paralēli visam. Labi, ka Pape un Engure bija dažādās sezonās. Engurē rudenī nekas daudz nenotika, vienīgi vajadzēja pārbaudīt nošautos putnus un gredzenus savākt, apskatīties, kas ar plastilīna gredzeniem noticis. Kad tuvojās pavasaris, vajadzēja savest kārtībā gredzenus. Gan Papē, gan Engurē

darbs dzina darbu. Papē rudenos es nostrādāju kādus 10 gadus⁵.

Agnis: Pastāstiet par saviem pīļu pētījumiem Engures ezerā un arī turpmāko paralēlo darbu Latvijā un ASV.

No 1972. gada, kad es pilnībā pievērsos pīlēm, Engure ļoti aktuāla kļuva veco pīļu ķeršana uz ligzdām. Parauglaukumi bija stipri palielināti (salas un ceri), un ligzdu skaits bija tik liels, ka ar vecajām ķeršanas metodēm vairs nevarēja iztikt. Sākumā slazdi bija ar koka pamatni un dzelzs stīpām pa virsu. Šausmīgi smagi. Tie bija arī bīstami, jo tika aktivizēti ar spēcīgām tērauda atspērēm. Vajadzēja izdomāt kaut ko citu, kaut ko labāku un portatīvāku.

No literatūras bija zināms tāds slazds, ko tajā laikā plaši lietoja ASV un Kanādā. Tomēr aktivizēšanas mehānisms bija nelāgs un nepraktisks. Izveidojām principiāli jaunu labāku aktivizēšanas mehānismu, kas strādāja lieliski, gan ķerot pīles uz salām, gan ceros. Mūsu slazda aktivizēšanas mehānisms vēl joprojām nav pārspēts. Angliski tas saucas *drop door nest trap* (krietošo durvju slazds). Es atceros, ka braucu uz Lopsalrovu un vairākas dienas pēc kārtas pētīju, kā vislabāk jauno slazdu uzstādīt dabiskos apstākļos uz reālām ligzdām un kā izveidot labu aktivizēšanas mehānismu.

Māra: Interesants bija Piča "priekmeitu slazds". Princips tas pats, kas jaunā veida ligzdu slazdiem, – apaļš bundulis, vidū vēl viens bundulis. Ārējais bundulis sadalīts četrās sekcijās, un katram savas aizkrietošās durvis. Iekšā vidū ieliek seksuāli pievilcīgu mātīti – tas ir ļoti svarīgi. Tomēr ne vienmēr tas, kas mums izskatās smuks, bija smuks arī pīlētēviņu acīs. Brīžiem tēviņi tik ļoti gāja uz to mātīti, ka – Pičs laikam galvenokārt brūnkakļus ķēra – tie spraucās cits citam garām un vienā kamerā vienlaicīgi pat divi ieskrēja.

⁵ Par Papes laiku paredzēta atsevišķa publikācija, tāpēc to šajā sarunā neiztirzāsim – red.

Foto: J. Viksne

Lielo ķīru gredzenošana Engures ezerā, 1959. No kreisās: Pēteris Blūms, Aivars Mednis, Viesturs Klimpiņš.

Foto no LUBIOL arhīva

Aivars Mednis un Pēteris Blūms Engures ezerā, 20. gs. 70. gadu beigās.

Foto no LUBIOL arhīva

Pēteris Blūms un Aivars Mednis Salaspilī, 1979. gada februārī.

Pēteris: Par abām ķeramierīcēm esam uzrakstījuši publikāciju Ziemeļamerikas žurnālā "Journal of Wildlife Management". Vēlāk man izdevās pasekot līdzi, kādas ligzdojošo pīļu ķeršanas metodes izmantoja populāciju pētnieki Amerikā. Pēc

mūsu publikācijas daudzi sāka izmantot šo uzlaboto slazdu. Izdevība to redzēt bija vairākas reizes Kanādā un arī ASV.

Viss, kas ir savākts Engurē, pats par sevi ir unikāls materiāls. Katru

sezonu apmēram 30 gadu periodā precīzi fiksētos parauglaukumos tika noķerts un apgredzenots simtiem ligzdojošo mātišu un to mazuļu (pilēnu) no trim sugām. Kopā visā šajā periodā sanāk daudzi tūkstoši īpatņi. Darba apjoms, kas tika paveikts Engurē, ir fenomenāls, un var droši apgalvot, ka otra šāda datubāze par ūdensputniem pasaulē neeksistē.

Ar nožēlu jāsaka, ka ligzdojošo piļu skaits Engurē dažādu iemeslu dēļ strauji samazinājās pēc 1993. gada. Tomēr darbs jau bija daļēji paveikts, taču nebija līdz galam izpildīts. Visi dati bija jāievada datorā, jāanalizē, lietojot modernākās statistiskas metodes, un jāpublicē starptautiski atzītos zinātniskos žurnālos. Tikai tad darbs būtu pilnībā pabeigts un Engures piļu populāciju pētījumu rezultāti varētu nokļūt pasaules zinātniskajā apritē.

Latvijā ar esošajiem resursiem un iespējām tajā laikā šo noslēdzošo fāzi nebija iespējams paveikt. Tomēr, Latvijai atgūstot neatkarību, radās reāla iespēja doties uz ASV un pabeigt šī lielā darba noslēdzošo daļu. Pieņēmu lēmumu, ka man tas ir jāpaveic, un tagad ar gandarījumu varu teikt, ka visu, kas bija atkarīgs no manis, esmu izdarījis gandrīz par 100%. To varētu uzskatīt par manu mūža ieguldījumu Latvijas ornitoloģijā.

Kad 1993. gadā ierados ASV, izveidojās īpatnēja situācija. Visi oriģinālie dati glabājās Latvijā. Aivars un pa laikam arī Ilmārs Bauga no šā gada palīdzēja visiem spēkiem, un es, sadarbojoties ar ASV un Kanādas zinātniekiem, darbojos okeāna otrā pusē. Šā lielā darba rezultāti ir publicēti prestižos izdevumos (*peer reviewed magazines*), kur iesniegtos rakstus novērtē eksperti, kas nav saistīti ar attiecīgo žurnālu, kuram publikācija

iesniegta. Kopā ar lidzautoriem publicējām apmēram 20 zinātniskos rakstus tādos žurnālos kā "Ecology", "Journal of Animal Ecology", "Journal of Wildlife Management", "Oecologia", "The Auk", "The Condor" un citos.

Bet es nevarēju visu laiku veltīt tikai Latvijas datu apstrādei. Tas nebija iespējams. Nevienam neturētu cilvēku un nemaksātu pat minimālo algu, ja viņš nedarītu kaut ko darba devējam noderīgu. Tā es biju spiests atkal iesaistīties jaunos piļu darbos. Pēc darbiem Latvijā es pārgāju uz divām dobumperētājām sugām – koku pile un cekulainā gaura. Tās ir endēmiskas sugas Ziemeļamerikā un ligzdo būros un koku dobumos. Kopumā ASV pavadīju 23 gadus⁶.

Agnis: Kādu jūs redzat Engures bāzi šobrīd, salīdzinot ar to, kāda tā bija agrāk?

Māra: No kvantitātes rodas kvalitāte – jo vairāk cilvēku piedalīsies, būs, brauks, darīs, jo lielāka iespēja, ka kaut nelielai daļai no viņiem iepatiksies un gribēsies turpināt. Tā, kā puikām kādreiz bija. Engurei izgājuši cauri simtiem, un viena daļa ir palikusi.

Pēteris: Pašlaik izskatās drūmi. Lai kaut daļēji atjaunotu bijušo godību, Engures apsaimniekošanas darbā būtu jāiegulda lieli līdzekļi, bet var sākt ar mazumiņu. Esam parādūši ligzdojošo putnu skaitu dažādos periodos salīdzināt ar tiem gadiem īsi pēc tam, kad mākslīgās salas tika uzbūvētas (ap 1981.–1983. gadu un vēlāk). Kāda tur bija putnu paradīze pēc mākslīgo salu izveidošanas! Piemēram, uz Lielrovas, kamēr niedres vēl nebija ataugušas, tur

⁶ Par Pētera Blūma pētījumiem ASV skati viņa lekcijas video [youtube.com/putnidaba](https://www.youtube.com/putnidaba) – "Dr. Pēteris Blūms: piļu populāciju ekoloģijas pētījumi ASV"

lielā skaitā sāka ligzdot ķīvītes un citi tārtiņveidīgie putni, līdz tam varbūt daži pāri bija. Piļu skaits arī stipri pieauga. Tajā laikā nemaz nevarējām aptvert, cik efektīva bija cīņa ar ūdelēm⁷. Bet acīmredzot bija ļoti efektīva.

Aivars: Bija jau, bija, protams. Kaut vai to skaitu, ko noķēra. Lielākais bija 18 ūdeles gadā. Tagad pēdējā laikā 2–3 noķer. Slazdu mazāk kļuvis, un nav jau arī, kas to dara. Pie Lopsalrovas, uz Kazrovas, un viss. Katru gadu atskaitē treknrakstā atzīmēju rindkopu, ka jebkādi biotopu kopšanas darbi noved pie ekoloģiskā slazda, ja netiek veikta cīņa ar ievestajiem plēsoņām. Vai kāds to ņem vērā?

Pēteris: Skatoties no malas, labi redzams, kāda situācija ir izveidojusies. Tāda jocīga sajūta pārņem. Piemēram, tā pati Lopsalrova. Kad bija labākie gadi, tur ligzdoja ap 60 pāri piļu. Otrās tādas vietas Engures ezerā droši vien nav. Neskatoties uz to, jau gadiem ilgi neviens nevar panākt, lai tur būtu normāli ligzdošanas apstākļi. Tur pat nav tik briesmīgi jācīnās ar plēsējiem, ja tikai nelaistu tās govīs virsū⁸. Tās iznīcina visu veģetāciju. Žēl skatīties, kā tur ir. Ja vēl Engurē gribētu kaut ko darīt, tad vajadzētu vismaz Lopsalrovu izglābt.

⁷ Runa ir par invazīvo sugu Amerikas ūdeli, kas būtiski ietekmē ūdensputnu ligzdošanas iespējas Engures ezerā un citur Latvijā. Ūdeļu skaita samazināšanai par efektīvāko veidu atzīti slazdi, kas izmantoti arī Engures ezerā – red.

⁸ Engures ezers ir viena no vietām Latvijā, kur biotopu atjaunošanas un apsaimniekošanas nolūkos tiek turēti savvaļas lielie zālēdāji – govīs un zirgi. Taču pastāv dažādi viedokļi, kurās vietās šāda apsaimniekošana būtu atbalstāma. Šajā gadījumā Pēteri Blūms uzskata, ka vajadzētu rūpīgāk sekot līdzi, lai uz Lopsalrovas govīs neganītos, bet uzturētos citās ezera daļās – red.

Summary

Ducks over the ocean. Interview with Aivars Mednis and Pēteris Blūms /Agnis Bušs, Māra Janaus/

The coursemates Aivars Mednis and Pēteris Blūms have devoted all their lives to study duck. Both turned 80 years old this year, and at the March 2018 general meeting, they were both elected to honorary members of the Latvian Ornithological Society. We, Agnis Bušs and Māra Janaus, wanted to know more about how began work with ducks, about the time spent on and at the Engure Lake, and the continuation of the work when Pēteris went to work in the United States and Aivars continued to work here in Latvia.